

Սարգսրաց բնակութենէն կ'անցնիք վա-
նասանոցին մէջ կառուցուած մեծ մզկիթը
տեսնելու, որուն մուտքը չղթայով մը փա-
կուած է, և դիմացը բազմաթիւ զուրանի,
համորիչներու և իրենց կրօնիցը պատկանող
նիւթոց վաճառականք: Փանի մը բանի գինը
կը հարցնենք, բայց ժխտական կերպով գը-
լուխին կը շարժեն. չեն ուզեր որ քրիստո-

նէի ձեռք իյնալով անարգուն: Հովանա-
ստուեր ներքին գեղեցիկ գաւիթ մը ունի այս
մզկիթը, ուր չորս անկիւնը անկուած նոյնաթիւ
նոյպետո ծառեր բուսական են ի ծածկել ի-
րենց թանձր շուքով այդ ընդարձակ գաւի-
թը, որուն շրջափութը տղայոց դպրոցներ
չի նուած են:

(Շարայարեղի)

ՊԱՄՓՈՒԼԵԱՆ ՕՐԻՆԱԿ

ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

Թարգմանաց համար կը կարդամք՝ թէ երբ
Աստուածաշարուն գրոց թարգմանութեամ համար
սրբոյմ Սահակայ և Մեսրոպայ՝ իւրեմ վարդա-
պետաց յամծմարարականա առ Աստիկոս հայ-
րապետ կը հասնէին ի Կոստանդնուպոլիս, աը-
րումի հրամանաւ կը բացուէին իրենց առջեւը
կայսերական զամծաստմ դռները, ուր կը պա-
հուէին Նաւրեայ կետարացոյ ձեռքով հոծ փո-
խաղրուած Պամփիլեամ ըմտրեալոյմ յուժական
գրագիրք տուր Գրոց, որոց վրայէն կատարուե-
ցաւ Օղոմ թարգմանաց ձեռքով հայկական ամբը-
մամ թարգմանութիւն:

Հետեւալ հետաքրմական հատուածմ՝ գրեր է
Կոմիթիք հայերէնագէտ, և հրատարակեր բա-
նասիրական հանդիսի մէջ (Journal of Philo-
logy, Կատ. ԽԳ), յորմէ թարգմանարար կը բա-
ղինք հետեւալ տեղեկութիւնները, թէ գրքի տեղ
տեղ ոչ այնչափ ճիշդ է:

Բրիտանական մուսէոնին մէջ՝ Հայկական
գրչագիր մը կայ՝ առաքելական Գործոց և
Թղթոց, Add. 19, 730 թուանշանով, որ այլ
և այլ տեսակիտով՝ մտադրութեան արժանա-
ւոր կարևորութիւն ունի:

Եւ նախ՝ գրութեան ժամանակաւ, որով-
հետեւ գրչագրուած է ի Թորոս դպրէ, ինչպէս
կը տեսնուի ի վերջ Յայտնութեան գրոց դը-
րուած յիշատակարանին մէջ, Հաւանականա-
բար մի և նոյն համանուն անձն է Էլմիածնի
մատենագրանին 149 թիւ Աստուածաշնչի
գրչագրողը. և այս դէպքին է թէ՛ ստոյգ է են:

Թարգմութիւնս, Բրիտանական մուսէոնին գրը
չաղիր՝ գրեթէ Փրիտտոսի 1270 թուականին
գրուած կ'ըլլայ: Երբեքստաններող դարու
մէջ գրուած աւետարանը քաղճաթիւ են. սա-
կայն Պրակք, Առաքելական Թուղթք և
Յայտնութեան գիրքը պարունակողներն սա-
կաւաթիւք. պարիսեան աղգային մատենա-
դարանին մէջ կը պահուի՝ օրինակ մը՝ Ներսիսի
Լամբրունցեայ ձեռքով ինձին դարու գրուած?,
զուգահեռական տիւնակներով ի կրկին լեզու,
ի Հայ և ի յոյն: Մի և նոյն Թորոս կ'երև-
նայ՝ Սրբոյն Ղազարու մատենագրանին եր-
կու գրչագիր աւետարանաց ընդօրինակողը,
որոնք 1262 և 1274 թուականները կը կրեն:

Բրիտանական մուսէոնի գրչագրին մէջ
Նոր կտակարանի գրոց դասաւորութիւնն ալ՝
մասնաւորութիւն ունի, և յայտնապէս կ'ե-
րեւնայ թէ գրքին մէջ պէտք էին ամփոփուած
ըլլալ նաեւ չորս աւետարանք. բայց ասոնք
առաջիններէն զատ և իբրու որիչ մասն կազ-
մելով, իսկ մեր առջեւ եղած գրչագրին մէջ
Նոր կտակարանաց միւս գրքերն հետեւալ
կերպով կը դասաւորուին. Ա. Յայտնութիւն. —
Բ. Հանգիստ Յովհաննու. — Գ. Կրկին Թուղ-
թեր Պաւղոսի առ Թեսաղոնիկեցիս. — Դ. Առ
Եբրայեցիս. — Ե. Առ Տիմոթէոս և Փիլիմոն. —
Չ. Գործք առաքելոց. — Է. Կաթողիկէ Թուղ-
թեր. — Բառալ՝ քոս գործս առաքելոց
գրուած է Նատրիդարին Պաղատի խորագրով
գրուած մը. ապա առաքելոց ցուցակ մը՝ հան-
դերձ համառօտ տեղեկութեամբ ամեն մէ-
կուն վարուց և մահուան:

Երաւոր տղերսը՝ որ տպագրուած է ամեն
Հայ աստուածաշունչ գրոց մէջ, ի գրչագրի

բրիտանական մուսէնին՝ կից է թղթոյն առ Փրիմմսն. և նոյն տեղը դրուած է նաև Վե. նետկոյ սրբոյն Ղազարու մատենադարանին 1220ին? գրուած ամբողջ աստուածաշունչի գրոց գրչագրին մէջ, ինչպէս նաև Լորտ Մուշի սեպ. հակամտթիւնն եղող գրչագրին մէջ:

Ապա ազգաբար ծանօթութիւն մը՝ հետեւեալ խօզերով (կարմրագիր) ՝ « Գլխաւոր եմ, և աստուածեղէն կրանիցն վարդապետ. եթէ ումեք զիս յանաւթ տայցես, ազնիւ աւրինակ փոխանակ ընդ իմ առնուցուո. զի հասուցանաղքն չար են »: Որուն կը հետեւի պատասխանին՝ նոյնպէս կարմրատառ. « Պանծ ունիմ զքեզ հոգեւոր բարութեանց, և ամենայն մարդկան ցանկալի յարինուա՛ ժովք և պէսպէս զարդուք՝ զարդարեալ: Այս, ասեմ՝ Նշմարութեան, ոչ տայ զքեզ ումեք վայրապար յանաւթ. և ոչ զարծեալ նախան, ձեցայց ընդ աւգրտա ուրուք. այլ յորժամ տայ զքեզ յանաւթ սիրելեաց իմոց, ազնիւ օրինակ քո փոխանակ առից »: Այս երկու պատասխանն թելդղութիւնք՝ յայտնապէս անկարելի կու տան յունական ընտիր օրի. նախի մը գոյութիւն, յորմէ Պամփիւլեայ վը. կայի ձեռնգր՝ օրինակ մը արտադրեցաւ, ինչպէս կը նկատուի վերայիւրի աշնունական անգղիացոյն սեպհական և Վենետկոյ Միսթարեանց մատենադարանի 1220ին? գրչագրուած սուրբ Գրոց օրինակներուն մէջ.

« Ընդարինակեցաւ զիս այս ըստ կեսադացոց օրինակաց, որ կան յարկեղս գրոց Սրբոյն Պամփիւլեայ իւրովք ձեռաւք գրեալ »:

Կը գտնուի յոյն օրինակ այսպիսի թելադրութեան, քիչ ալ տարբեր ի հայկազնիէ, վիցերորդ դարու երկաթեագիր ձեռագրի մը մէջ (H) զոր առաջ կը բերենք. Έγραφα και έξεβέην κατὰ δύναιμιν στειχηρόν. τόδε το τεύχος Παύλου τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἑβραίους καὶ εὐκατάλγηπτον ἀνάγνωσιν. τὼν καβή-θημας ἀδελοφῶν.. παρῶν ἀπάντων τολμς συγγνώμην αἰτῶνεύχῃ τῇ ὑπὲρ ἐμῶν. τῆν συμ-τερισφορὰν κομιρῶμενος ἀντεβλήθη δὲ ἡ βιβλίον. πρὸς τὸ ἐν Καισαρίαι ἀντιγράφον. τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἀγίου χειρὶ Παμφίλου γε-γραμμένον αὐτοῦ.

Սիրիվենէր անդադարձընել կու տայ թէ այս թելադրութեան հատուածով կարելի է Փիէլդի հետ հետեցընել, թէ Կեսարիոյ ընտիր մատենադարանն վիցերորդ դարու մէջ գեաւ կանգուն ի բարգաւաճ գիրքի մէջ էր, և Քրիստոսի 638 թուականին կործանեցաւ, երբ Սարակինուք այդ քաղաքին տիրապեւ տեցին:

Ի գրչագիրը ժամանակաւ աւելի նորագոյն ձեռագրաց կազմերու իբրու պահարան գործ.

ածուած հին մագաղաթից հաւաքում մ'է. բնագիրն յԱթոս լերին, և հաւաքողն Մա. կարիրոս ոմն յոյն կրօնաւոր յամի 1218: Բա. նախագրաց յայտնի է թէ այս նպատակաւ գործածուած հին մագաղաթեայ թերթք բազմաթիւք են ի մատենադարանս այլևայլ գրչ. խաւոր քաղաքաց. ինչպէս ի Պարիս, Լոն. դոն, Պետրորդք, Ինկուլաւ, Աթոս, Վենե. տիկ, Տուրին, և այլն:

Ըսինք թէ բրիտանական մուսէնին մէջ պահուած Նոր կտակարանի գրչագրին գրոց դասաւորութիւնը տարբերութիւն ունի, և թէ այս նախնական համարուած դասաւորութիւնը կը նկատուի նաև ի հայկական Թարգմա. նութեան: Սրբոյն Ղազարու մատենադարանին 1220ին? գրուած գրչագիր ամբողջ աստուածաշունչի գիրքը, զոր արդէն յիշեցինք, այսպիսի կարգաւորութեան նշան կը ցուցընէ, հետեւեալ կարգն ունենալով. նախ չորս աւետարանք, ապա առաքելական պրակք. յետոյ կաթողիկէ թուղթք, յետոյ՝ Բայտ. նոյրին, որմէ առաջ դրուած է Եւթաղի ա. զերսը. և հետեւաբար պաւղոսեան թուղթք, որոց ի վերջ՝ այն ծանօթութիւններն կամ թելադրութիւնք՝ զորս անկարկեցինք. և Նշաւարկոյրին Պաւղոսի ի Հռովմ, և ամենէն վերջ՝ թուղթ Կորնթացոց առ Պաւղոս, և պատասխանին յառաքելոյն, որ է երրորդն առ Կրնթացիս:

Կը տարբերի ի բրիտանական մուսէնի գտնուածէն անով՝ որ Բայտնութեան գիրքը կը յառաջագասէ քան զպաւղոսեան թուղթս: Ասոր ալ պատճառը՝ այդ դասաւորութեան սովորական և ընդհանրապէս գործածական ըլլալն է:

Ուրիշ լեզուով եղած հին գրչագրաց մէջ ալ տարբեր կարգ և դասաւորութիւն կը դրուենք: Օրինակ իմն, ի սինայեանն. ուր պաւղոսեան թուղթք յառաջագաս են քան զԳործըս. և սքա քան զԹուղթսն առ Հերբայեցիս և զԹեաղոնիկեցիս երկուիս: Առաքելական պրակաց և Պաւղոսի գրոց նկատմամբ՝ նման դասաւորութիւն գործածուած կը գրուենք ուրիշ մի քանի գրչագրաց մէջ. իրենց հնութեամբն անուանի չորս գրչագրաց մէջ՝ Հերբայեցոց թուղթն յետագաս է քան զայլս, այս ինչն ի վատիկանեանն, սինայեան, ա. զԿերսիդեան և եփրեմեան. նոյնը կը տեսնենք նաև հայկական աստուածաշունչի գրոց՝ ըստ ձեռագրաց եղած տպագրութեանց մէջ, առանց ուղղագրելու պահանջման մը:

Սիրիվենէր ի Ներսիսութեանն (Հատ. Ա. 73) կը յիշատակէ թէ կը գտնուի այնպիսի գրչագիրք՝ յորս Բայտնութիւնն յառաջագաս է քան զԹուղթս:

